
УДК 6311.115.11

КАЛЬЧЕНКО С.В., канд. екон. наук

Таврійський державний агротехнологічний університет

swk14336@mail.ru

СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

В статті розглянуто особливості сучасного розвитку особистих селянських господарств, обґрунтовано необхідність зміни підходів щодо визначення перспектив подальшого їхнього функціонування, виходячи з необхідності забезпечення переходу на засади товарного виробництва.

Ключові слова: особисті селянські господарства, товарне виробництво, перспективи розвитку.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку вітчизняного аграрного сектору характеризується продовженням трансформаційних процесів, диференціацією сільськогосподарських виробників за галузевою та організаційно-правовою ознаками. Однією з особливостей функціонування аграрної сфери нині є зростання ролі особистих селянських господарств, що суттєво впливають на розвиток сільських територій, виконуючи важливі соціальні, економічні та культурні функції.

Згідно з чинним законодавством, особисте селянське господарство являє собою вид господарської діяльності, що проводиться без створення юридичної особи індивідуально або особами, які перебувають у сімейних або родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків [2]. На відміну від сільськогосподарських підприємств, особисті селянські господарства не тільки виробляють сільськогосподарську продукцію, а й забезпечують населення продовольством.

Селянські господарства є селоутворювальним чинником, складовою соціально-економічних відносин в системі сільських територій, способом самозайнятості сільського та міського населення, що сприяють збереженню й розбудові сільських територій в адміністративному і соціальному аспектах. Необхідність забезпечення розвитку особистих селянських господарств зумовила актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку особистих селянських господарств як складової системи вітчизняного аграрного виробництва розглядалися в працях В.К. Збарського, Ю.П. Макаренко, М.Й. Маліка, Л.Ю. Мельника, В.Я. Месель-Веселяка, І.В. Свиноуса, М.Г. Шульського, Т.І. Яворської та ін. Особливості функціонування селянських господарств як специфічного соціально-економічного утворення знайшли своє відображення в роботах М.Д. Кондратьєва, М.І. Туган-Барановського, О.В. Чаянова, О.М. Челінцева, Т. Шаніна та ін. Проте, на нашу думку, потребують подальшого дослідження визначення напрямів функціонування особистих селянських господарств, враховуючи особливості ведення господарської діяльності, організації виробничого процесу, мотивації праці, а також необхідності адаптації до сучасних тенденцій в аграрній сфері.

Мета і завдання дослідження – оцінка перспектив розвитку особистих селянських господарств як складової аграрного виробництва, а також визначення напрямів підвищення ефективності функціонування селянських господарств відповідно до стандартів постіндустріальної економіки.

Матеріал і методика дослідження. В процесі дослідження використовували наступні наукові методи: абстрактно-логічний – при виявленні сутності інноваційного розвитку особистих селянських господарств та узагальненні теоретичних засад функціонування дрібнотоварних господарств сімейного типу; монографічний – за дослідження поглядів науковців на проблеми розвитку особистих селянських господарств, а також дослідження закордонного досвіду державної політики в сфері малого аграрного бізнесу.

Результати досліджень та їх обговорення. Необхідність формування концепції розвитку особистих селянських господарств в Україні обумовлена, перш за все, відсутністю їхнього місця у вітчизняній аграрній парадигмі. Сучасна модель функціонування вітчизняного АПК являє собою результат трансформації колгоспно-радгоспної системи господарювання із керівничими позиціями держави у ліберальну ринкову схему. Негативні наслідки її запровадження для дрібнотоварного сектору аграрного підприємництва зумовлюються наступними обставинами.

1. Домінування інтересів крупних агрокомпаній за реалізації державних заходів підтримки сільського господарства.

2. Низький відсоток особистих селянських господарств, які займаються сільськогосподарським виробництвом на товарних засадах.

3. Невизнання особистих селянських господарств як специфічної складової аграрного підприємництва, що може еволюціонувати.

За сучасних умов, коли в результаті реформатування майнових відносин, особисті селянські господарства частково взяли на себе функції по задоволенню продовольчих потреб населення, а також являють собою форму самозайнятості сільського населення, знижуючи рівень соціальної напруги на селі, сприяючи його подальшому функціонуванню, виникли передумови для переоцінки ролі дрібнотоварного сектору в системі соціально-економічних відносин, а також подальших перспектив розвитку даного сегменту вітчизняного аграрного виробництва.

Необхідно чітко усвідомлювати, що за сучасних умов науково-технічного прогресу абсолютно можливою є організація ефективної економічної діяльності в господарських суб'єктах будь-яких правових форм, зокрема на базі особистих селянських господарств. Звичайно, ми не можемо говорити про можливість і доцільність конкурентної боротьби між одноосібним селянським господарством та крупнотоварним сільськогосподарським підприємством. Йдеться про раціональне обрання напрямку діяльності, виходячи з наявного ресурсного потенціалу, характеру ринкової кон'юнктури на конкретні види продукції, а також неодмінне використання прогресивних засобів виробництва та технологічних схем. Проте вирішити поставлені завдання можливо лише за умов зміни концептуальних підходів існуючої державної політики.

Водночас розвиток особистих селянських господарств як суб'єкта господарювання має здійснюватися, враховуючи існуючі мікро- та макроекономічні тренди, одним з яких, зокрема, є формування елементів постіндустріальної моделі господарювання в масштабі окремих галузей та на рівні національної економіки. Як відомо, особливе значення має інформація як вид ресурсів та здатність створювати і ефективно використовувати її як визначальний фактор конкурентоспроможності бізнесу.

Специфіка особистого селянського господарства як економічного суб'єкта полягає в тому, що окремі елементи постіндустріальної економіки (зокрема техноструктура як неформальне об'єднання фахівців компанії) не можуть бути запроваджені в них в класичному вигляді. Водночас загальні принципи функціонування даної моделі (інформація як основний ресурс, економічна мобільність тощо) відповідають економічній сутності селянських господарств, які функціонують в умовах, наближених до ринку «чистої конкуренції». Проте забезпечити адаптацію особистих селянських господарств до стандартів постіндустріальної економіки можливо лише за рахунок виваженої державної політики.

В основу стратегії розвитку особистих селянських господарств мають бути покладені наступні принципи.

1. Забезпечення сімейно-трудової форми функціонування господарства як базової складової розвитку сільських територій.

2. Стимулювання переходу селянських домогосподарств на товарні засади сільськогосподарського виробництва із забезпеченням одночасної диверсифікації господарської діяльності на рівні села.

3. Активне залучення особистих селянських господарств до системи вітчизняного аграрного виробництва як суб'єктів економічних відносин шляхом створення кооперативних об'єднань, які мають надавати соціальні та господарські послуги своїм членам, інтегруючи їх у єдину спільноту із спільними інтересами.

4. Підготовка фахівців для особистих селянських господарств з метою забезпечення масового переходу дрібнотоварного сектору аграрного підприємництва на якісно новий рівень функціонування та розбудови сільських територій.

Забезпечення розвитку селянських домогосподарств має проводитися за наступними напрямками (табл.1).

Таблиця 1 – Напрями розвитку особистих селянських господарств*

Напрямок	Мета	Завдання
Техніко-технологічний	Модернізація техніко-технологічного забезпечення	Ознайомлення селянських домогосподарств із новітніми засобами механізації та автоматизації сільськогосподарського виробництва, новачками в сфері переробки та зберігання сільськогосподарської продукції
Економіко-аналітичний	Забезпечення здійснення господарської діяльності на принципах коротко- та середньострокового планування	Обґрунтування використання в економічній діяльності домогосподарств засобів аналітичної обробки інформації для визначення її ефективності
Системний менеджмент	Створення системи міжгосподарських об'єднань, розвиток кооперативного руху, активізація використання інформації як засобу виробництва	Навчання селян практичним навикам та теоретичним знанням в сфері кооперативного будівництва, менеджменту та маркетингової діяльності

*Результати досліджень автора

Інформаційний зміст кожного напрямку пов'язаний із специфікою ведення господарської діяльності в даному секторі аграрного підприємництва, а саме відносно невеликим обсягом виробництва, використанням переважно власної праці, низьким рівнем інноваційності виробництва, локальністю економічних зв'язків. У зв'язку з цим доцільним є забезпечення функціонування селянських господарств, виходячи із специфічних рис, що визначають їх господарську сутність у напрямку ліквідації проблем, які стоять на заваді виходу дрібних господарств на новий рівень функціонування.

Особливу увагу слід приділяти належному інформаційному забезпеченню по кожному напрямку розвитку, враховуючи регіональну специфіку в природно-кліматичному, демографічному і загальноекономічному аспектах. Комплексна оптимізація професійного рівня селян, зайнятих економічною діяльністю в індивідуальних господарствах, не лише позитивно вплине на інноваційний рівень аграрного виробництва, але й сприятиме поліпшенню соціальної ситуації на селі, розбудові сільських територій.

Однак необхідною умовою даного розвитку має бути наявність відповідних навиків з формування кооперативних утворень, налагодження системи управління і контролю за господарською діяльністю, а також забезпечення оперативного та адекватного реагування на зміни у ринковому середовищі. У зв'язку з цим важливу роль мають відігравати регіональні навчально-наукові центри, які забезпечують сільське господарство відповідними фахівцями. Вони мають стимулювати науково-практичну діяльність в напрямку дослідження господарської діяльності конкретних домогосподарств та обґрунтування рекомендацій щодо підвищення її ефективності.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Сучасний стан розвитку вітчизняного аграрного виробництва характеризується зростанням соціально-економічного значення особистих селянських господарств, які нині не тільки формують продовольчий ринок за низкою напрямів, але й значною мірою визначають стан та характер розвитку сільських територій. У зв'язку з цим наголошується на необхідності забезпечення розвитку особистих селянських господарств на якісно нових принципах, що передбачає посилення зв'язків між сільськогосподарськими виробниками та науковою спільнотою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гелбрейт Дж. Новое индустриальное общество / Дж. Гелбрейт. Пер. с англ. – М.: ООО "Издательство АСТ": ООО "Транзиткнига"; Спб.: Terra Fantastica, 2004. – 602 с. – (Philosophy).
2. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003р. № 742-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=742-15>.
3. Тоффлер Э. Шок будущего: / Э.Тоффлер. Пер. с англ. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. – 560 с. – (Philosophy).
4. Яворська Т. І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія / Яворська Т.І. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 386 с.
5. Hamilton W. Institution. Encyclopedia of the Social Sciences / W. Hamilton. – N.-Y., 1932. – V. VIII. – P.84.

REFERENCES

1. Gelbrejt Dzh. Novoe industrial'noe obshhestvo /Dzh. Gelbrejt. Per. s angl. – М.: ООО "Izdatel'stvo AST": ООО "Tranzitkniga"; Spb.: Terra Fantastica, 2004. – 602 с. – (Philosophy).
2. Pro osobyste seljans'ke gospodarstvo: Zakon Ukraїny vid 15.05.2003r. № 742-IV [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=742-15>.
3. Toffler Je. Shok budushhego: / Je.Toffler. Per. s angl. – М.: ООО «Izdatel'stvo AST», 2001. – 560 s. – (Philosophy).
4. Javors'ka T. I. Malyj biznes u sil'skomu gospodarstvi: teoriya i praktyka: monografija / Javors'ka T.I. – К.: NNC IAE, 2012. – 386 s.

5. Hamilton W. Institution. Encyclopedia of the Social Sciences. / W. Hamilton. – N.-Y., 1932. – V. VIII. – P.84.

Современные перспективы развития личных крестьянских хозяйств

С.В. Кальченко

В статье рассмотрены особенности современного развития личных крестьянских хозяйств, обоснована необходимость изменения подходов к определению перспектив дальнейшего их функционирования, исходя из необходимости обеспечения перехода на принципы товарного производства.

Ключевые слова: личные крестьянские хозяйства, товарное производство, перспективы развития.

Надійшла 07.05.2015 р.